

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917–1921 рр.

К. В. Терещенко, магістрантка, кафедра правознавства ПУЕТ; науковий керівник – д. ю. н. Білокінь Р. М.

Відповідно до правового припису ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України [1] функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [2]. Однак протягом останніх років саме органи прокуратури як складові правоохоронної системи стали об'єктом реформування, що привертає до себе додаткову увагу науковців та юристів-практиків. Саме тому необхідно проаналізувати історичні витоки та правові умови функціонування органів прокуратури в умовах активного державотворення у 1917–1921 рр. з метою підвищення ефективності вищезазначених реформ в наші дні.

Як відзначає П. В. Гламазда, завершення Лютневої 1917 року буржуазно-демократичної революції в Російській імперії стало відправною точкою для вирішення питання про самовизначення України, відродження її державних інститутів та правоохоронної системи. Подібні процеси спостерігалися і на західно-українських землях дещо пізніше, у листопаді 1918 р., після розпаду Австро-Угорської імперії Габсбургів [3, с. 155].

Всупереч тому, що вже внаслідок лютневої революції останній російський імператор Микола II зрікся влади ще на початку березня 1917 року і тоді ж було створено Українську Центральну раду (УЦР), імперські органи прокуратури продовжували свою роботу, зокрема і на території українських губерній, до жовтня 1917 року.

В. І. Мичка відзначає той факт, що основним нормативним актом, який визначав правові основи функціонування органів прокуратури в УНР при здійсненні кримінального судочинства, залишався відповідний Статут 1864 року, що закріплював основні принципи кримінального процесу на різних його стадіях. Щодо функцій прокуратури на досудових стадіях, то, як і в минулі часи, ними були порушення переслідування, керів-

ництво процесом проведення дізнання, нагляд за попереднім розслідуванням, направлення справ на розгляд суду. Прокурори і їх заступники попереднього розслідування самі не проводили, але давали тільки пропозиції судовим слідчим і контролювали проведення розслідування, уповноваженими на те особами [5, с. 21].

Тільки прихід до влади у Петрограді більшовиків, які одним з перших своїх декретів «Про суд», скасували царську прокуратуру, змусив діячів УЦР замислитися над створенням власної системи правоохоронних органів, серед яких чільне місце мала посісти прокуратура. Активізація цього процесу відбулася після оголошення III Універсалу та створення Української народної республіки (УНР). Але навіть на першому етапі існування УНР, все ще формально діяли інституції, вже зниклої держави. Так, наприкінці листопада 1917 р. УЦР ухвалює закон, де вказувалося: «До внесення змін у законодавчому порядку залишаються в силі й усі державні уряди й установи, які залишалися на території Української Народної Республіки до дня 7 листопада 1917 року, з дотеперішнім їх ділокругом, урядженням і штатами як уряди і установи Української Народної Республіки» [7, с. 242].

Першим вагомим кроком на шляху створення нової прокуратури, став виданий 15 грудня 1917 р. закон «Про утворення Генерального Суду». У ст. 6 було передбачено створення Прокуратурії Генерального Суду: «При Генеральному Судді утворюється Прокуратурія. Одному з Прокураторів Генеральний Секретар справ судових надає звання Старшого і доручає провід над Прокуратурією». Остаточного оформлення органів прокуратури в УНР завершив Закон № 23-б від 23 грудня 1917 року «Про урядження прокурорського нагляду на Україні», що регламентував діяльність цього органу [4, с. 20].

Колишній царський генерал Павло Скоропадський, який оголосив себе гетьманом та став фактично авторитарним лідером Української держави, що існувала з кінця квітня до середини грудня 1918 року, проводив доволі активну державотворчу діяльність. Усі законодавчі ініціативи УЦР було скасовано. Що стосується органів прокуратури, то спочатку частина її наглядових функцій була передана до компетенції Генерального Суду Української держави. 8 липня 1918 р. гетьман затвердив, ухвале-

ний Радою Міністрів Закону «Про утворення державного Сенату», де у ст. 43–48 конкретизувалися положення стосовно діяльності та функцій прокуратури [6, с. 49].

Стосовно прокурорів Державного Сенату, то вони наділялися правом щодо порушення питань про необхідність правової інтерпретації, внесення доповнень або змін до діючих законодавчих актів. Природно, що цим правом вони могли скористатися і на досудових стадіях кримінального судочинства. Після того, як у грудні 1918 року влада перейшла до Директорії УНР, гетьманські закони перестають бути чинними, а 2 січня 1919 року приймається Закон «Про урядження прокурорського догляду в Україні» та поновлюється діяльність Генерального Суду під назвою «Найвищий Суд Української Народної Республіки» [3, с. 51]. Вкрай важка ситуація, у якій опинилися діячі Директорії з перших днів перебування при владі, змусила їх все частіше вдаватися до методів надзвичайного судочинства, зокрема, при розгляді справ військовими судами, фактично зникають стадії попереднього слідства.

Проведення порівняльного аналізу законодавства УНР, ЗУНР, Гетьманської держави свідчить про те, що правовий статус органів прокуратури та засади їх функціонування регламентувалися положеннями імперського законодавства. Наприклад, як пише В. В. Сухонос, у зв'язку з відсутністю прийнятих власних законодавчих актів на західноукраїнських землях влада ЗУНР залишила юридичну силу австрійського законодавства на умовах, що його норми не суперечитимуть інтересам держави. Саме тому в ЗУНР організація та основи діяльності органів прокуратури регламентувалися положеннями «Органічного закону про прокуратуру», затвердженого у 1850 р. імператором Францом Йосипом I, та Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. [6, с. 52].

Варто відзначити, що основні функції та правові засади діяльності прокуратури ЗУНР регламентувалися постановою Державного секретаріату судочинства від 18.12.1918 р., яка структурно складалася з окружних, повітових та вищої прокуратур республіки. Старші прокурори, перші прокурори, їх заступники повинні були скласти кваліфікаційні екзамени і прийняти присягу на вірність ЗУНР. А в разі не виконання цих умов відсторонювались від виконання обов'язків та звільнялися з

посади. Також державна прокуратура виконувала функцію обвинувачення у судочинстві ЗУНР. Проте, важке внутрішнє і зовнішнє становище держави не дало змоги повністю реалізувати зазначені плани [3, с. 156–157].

З позиції багатьох сучасних дослідників, трансформація ролі та значення органів прокуратури в період 1917–1921 рр. становить вагомий науковий зміст, оскільки можна проводити певні аналогії при створенні подібних державних інституцій на сучасному етапі. Навіть незважаючи на нетривалий період існування УНР, ЗУНР та Гетьманської держави погляди на раціональність підпорядкування прокуратури дуже схожі на сучасні, котрі обґрунтовують необхідність підпорядкування органів прокуратури Міністерству юстиції України або включення їх до судової гілки влади.

З іншого боку, нетривалий досвід Прокуратури УНР та Державної прокуратури ЗУНР не дозволяє стовідсотково переконатися у перевагах чи доцільності того чи іншого варіанту з позиції ефективності. Проте необхідно зважати на те, що відсутність єдино прийнятої концепції розвитку органів прокуратури загалом не впливає на універсальний генезис держави в цілому. Тому, на думку П. В. Гламазди, врахування процесів реформування органів прокуратури в історичній ретроспективі є корисним для розбудови засад правової держави в Україні на нинішньому етапі її розвитку [3, с. 157].

Загалом, необхідно підсумувати, що, спираючись на наведені факти, підкріплені аналізом тогочасної нормативно-правової бази, протягом нетривалого періоду існування органів прокуратури за часів УНР, ЗУНР, Гетьманської держави П. Скоропадського та Директорії, прокурори, переважно, виступали на усіх стадіях кримінального судочинства, як сторона обвинувачення або кримінального переслідування осіб, які були винні у скоєнні злочинів. Отже, прокуратура не втратила значення правоохоронного органу. Також на неї покладалася функції нагляду за додержанням законодавства та підтримання обвинувачення під час суду.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (ред. від 28.08.2018 р.). Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2-3. Ст. 12.
3. Гламазда П. В. Місце та роль інституту прокуратури у процесі українського державотворення 1917–1921 рр. Форум права. 2011. № 2. С. 155–158.
4. Копиленко О. Маловідомі факти з історії прокуратури періоду української революції 1917–1920 років. Прокуратура України: історія, сьогодення та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2011 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2012. С. 18-21.
5. Мичка В. І. Роль органів прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в добу Української революції (1917–1921). Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 1 (16). С. 20–24.
6. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність: Монографія. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2004. 348 с.
7. Українська Центральна рада: Документи і Матеріали : у 2 т. Т. 2 : 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн. : В. Верстюк. Київ : Наукова думка, 1997. 424 с.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

В. І. Троцило, магістрант, кафедра правознавства ПУЕТ

Протягом останніх років проблема гендерної рівності та протидії дискримінації за ознаками статі здобула широку популярність у всіх розвинених країнах світу, що у певній мірі відображає рівень соціального розвитку кожної держави. На сьогоднішній день існує необхідність у вивченні генезису домашнього насильства за допомогою аналізу наукової, історичної та релігійної літератури, а також законодавства України, дослідження історичних аспектів існування цього явища, з метою виявлення причин та шляхів його подолання.

Дослідженням історичних аспектів виникнення проблеми домашнього насильства та аналізом історіографії з цих питань займалися такі науковці, як О. Е. Бабенко, К. А. Гурковська, К. І. Ілікчієва, Н. Л. Камінська, Н. В. Лавриненко, К. Б. Левченко, Л. А. Леонтієва, Л. М. Сукмановська та інші.

Взагалі, домашнім насильством називають будь-яке умисне діяння (дію або бездіяльність) або погрозу застосувати таке